

Karta över Bruksområdet 1872, den finns med i Boxholms AB:s minnesbok 1872-1947, men den är här rekonstruerad och har fått namnförtydligande av Mikael Lüddeckens Persson.

Brukskontoret (baksidan), Masugnen, Åsbobyggnaden, valsverket och landsvägsbron. Fotot är troligen från före 1882.

Till höger: En unik gammal bild, ett foto taget uppströms från Bredgårdsbron. I förgrunden till vänster ses spikfabriken och i bakgrunden till höger ses Missionshusets takstolar, det verkar byggas då bilden tas. Missionshuset var klart 1878, så fotot bör fotot vara taget 1877.

Nedan: Denna bild är tagen långt efter att C. J. Herrmann var barn men man ser här torpet Gläntan som Herrmann nämner i texten och som fanns på platsen långt innan Boxholms Förstad (centrum) växte upp.

Ovan: Det gamla brukskontoret i Boxholm finns ju fortfarande kvar, det ligger vid gamla torpet, nästan under landsvägsbron över bruksområdet. Huset byggdes 1862 men har byggts till då och då. Denna bilden är tagen före 1882, järnvägsspåret är nämligen inte byggt.

Boxholm – en fruktad plats

C. J. Herrmanns anteckningar från ett svunnet Boxholm

BOXHOLM (LT)

Boxholm som så många andra orter har självklart förändrats genom åren. Förstaden i Boxholm, alltså det nya centrumet som växte upp i början av 1900-talet, ser ju till exempel inte alls ut som förr i tiden. Carl Johan Herrmann hette en man som skrivit ner hur Boxholm såg ut då han var barn i mitten av 1800-talet, det var under en tid då inte ens Förstaden fanns...

Carl Johan Herrmann (senare tid stavat Karl Johan) hette en pojke som föddes på Boxholms bruk den 25 september 1856. Tack vare hans anteckningar vet vi i vilken misär många levde vid den tiden, en tid då superiet var enormt utbrett dessutom.

Herrmann har också skrivit ner hur Boxholm såg ut och det är ett unikt och värdefullt material som till exempel Föreningen Krafttaget ser till att bevara, och det kommer nog att bli ytterligare en artikel i Länsstidningen som bygger på C. J. Herrmanns minnesanteckningar. Carl Johan Herrmann skrev orden ungefär som de uttalas men här är stavningen mera korrekt.

C. J. Herrmann föddes i Åsbo socken men vid två års ålder gick flykten till Ekeby. På den tiden gick dock sockengränsen längs med nuvarande Storgatan så det räckte med att flytta till andra sidan landsvägen för att byta socken. Bruket låg alltså i två socknar, gränsen ändrades först 1927.

Carl Johans far hette Carl Adolf och han var också född

på Boxholms bruk, 1829 var året, modern hette Anna Greta och hon var född i Västra Eneby socken 1823. Fadern Carl Adolf var hammarsmed, ett yrke som även hans far hade haft.

Förmodligen flyttade familjen 1858 till arbetarbostaden Gamla Bredgård, för det var där som Carl Johan Herrmann växte upp. Familjen hade bara ett rum, det låg på samma sida som där kolhuset stod, så från rummets enda fönster var det bara fem meter till Kolhusväggen vilket gjorde rummet väldigt mörkt. Herrmann skriver att i rummet bodde far, mor, fem barn, samt en piga, men det föddes ytterligare ett barn lite senare så det blev sex system totalt.

C. J. Herrmann ger en ganska tydlig bild i sina anteckningar av hur Boxholms bruk såg ut i mitten av 1800-talet. Anteckningarna är från 1933 så det har ju hänt mycket även sedan dess. Herrmann nämner Widingebyggnaden som uppfördes 1835, en byggnad där han själv kom att bo en tid. Widingebyggnaden fungerade som klädförrådet för Boxholms AB under några år innan huset revs 1984. Holmen kallades området mellan före detta Ladugården/gjuteriet samt Svartån och där var det då bara "villmark". På andra sidan vägen fanns ett kärr och där åkte många skridskor vintertid och utefter vägen var det höga gärdsgårdar.

Widingesmedjan låg nära bron över Svartån, på höger sida vid färd söderifrån (revs 1876). Vid bron låg också en järnbod för smedjan. I Widingesmedjan var det fyra smälthårdar och två smält-

hammare, och ovanför smedjan ett stort kolhus och strax intill ett kantverk för sågen som låg helt nära. Mitt emot sågen, men på andra sidan ån, fanns också en såg men med bara en ram. Den låg vid åkanten och det fanns också ett litet kantverk, men all plank fick bäras upp för den branta backen. Kvarnen fanns redan vid den tiden men den är senare tillbyggd (1896) utåt vägen.

Masugnen fanns inte (den byggdes 1873) och där rostugnen uppfördes fanns tidigare mjölnarns ladugård. Längre bort var det bara hagmark och en stor mosse eller kärr skriver Herrmann så hela stationsområdet har fyllts ut.

Om man på den tiden tog sig nerför backen vid kvarnen så fanns först ett hållstall och en stor grind över vägen, samt gärdsgård på båda sidor. Längre ner låg valsverket som då var ganska litet, samt ett hus som hette Åsbobyggnaden. Till höger låg Krokabyggnaden och där intill fanns en handelsbod. Huset med handelsbod blev senare bostad för Landsfiskalen och det har också varit skogskontor. Apoteket låg på höger sida utefter gamla genomfartsvägen, det uppfördes 1860 men var till en början inte så stort.

Mitt emot apoteket låg ett hus kallat Kinbergs byggnad. Det var inte högre än att Herrmann nådde takpannorna om han stod på marken. Hotellet fanns inte då, det uppfördes 1873.

Vid platsen för hotellet fanns en backe och fullt med sten och enbuskar och nedanför var en potatislycka. På andra sidan potatislyckan stod

en majstång som togs ner varje midsommar för att kläs med löv, kransar samt stora järnringar, samt förses med en flagga i toppen. Herrmann skriver att det var underligt att ingen olycka hände då majstången restes "för nästan alla var fulla". Bruket delade ut brännvin och dricka.

Brukskontoret låg på samma plats då som nu men var en mycket liten byggnad. Spikmedjan med 9 spikhammare dragna av vattenhjul låg utefter Bruksgatan norr om Svartån. Där fanns träbäljar som också fick kraft av vattnet och "det slog och skrällde".

Strax intill låg Askerboms smedja där det var handsmide samt en kniphammare. Där fanns också en het ugn där småpojkar brukade steka potatis.

Helt nära fanns en fyrkantig byggnad som följaktligen kallades för fyrkanten. Grällbyggnaden låg mitt emot. Mitt för stålugnen låg Askerboms byggnad och nedanför den ett stort kärr som kallades för Svenskärret. På andra sidan vägen och intill ån låg spikfabriken men det var bara ett hus då Herrmann var barn. På den tiden gick Svartån ända upp till vägen och just vid denna plats kallades ån för lugnavattnet. Där var Herrmann ibland och "snärjde gäddor".

Lite längre fram längs vägen låg Bredgård som ju var en bondgård innan Bredgårdsmedjan byggdes. På andra sidan ån fanns ett hus där säden tröskades, det drevs av vattenhjul. På platsen uppfördes ett mejeri 1890 och som därefter gjordes om till tvättstuga. Vid bron (över ån mot nuvarande mediumvalsverket) låg bryg-

griet (uppfört 1840) och intill detta hus en stall- och vagnsbyggnad. Där fanns plats för fyra hästar att köra ut öl med. Det kördes ut öl till exempel till Gränna, Linköping, Motala och Vadstena skriver Herrmann.

På den plats där stallet uppfördes 1899 fanns det två höga stenar. Stenarna kallades för likstenarna och det var för att alla lik som skulle till Ekeby kyrkogård bars dit innan de sattes på någon åkvagn.

Om man tar den gamla landsvägen åt Tranåshället så fanns vid Kruslund en grind. En gång var det 24 barn som hjälpte till att öppna grinden när handlare Pettersson kom förbi. Han räknade till 24 ettöringar i handen som han slängde på vägen på en gång och alla 24 barn kastade sig på vägen för att få tag i en peng. "Då hade han roligt" skriver Herrmann. Men handlare Pettersson ville vara rättvis så barnen fick visa att de bara hade en ettöring var. Det var de nya ettöringarna som ingen hade sett tidigare.

Längs landsvägen på norra sidan om bruket var det kärr på höger sida norr om Trasbyggena och lite längre norr ut fanns en liten stuga som hette Gläntan, och mitt för Gläntan var det en grind över vägen (Gläntan låg vid nuvarande Nygatan och flyttades till Öland 1970).

C. J. Herrmann skriver att "det forna Boxholm var en fruktad plats", särskilt då det blivit mörkt om kvällarna. Runt åren 1872-1873 då järnvägen byggdes "var det fullt krig ibland".

Text och bild:
KLAS JOHANSSON

Det händer

Evenemangstips
i Boxholms kommun

Vi reserverar oss för eventuella ändringar som sker på grund av rådande pandemi. Tänk på att vid många evenemang krävs nu covidpass och legitimation för att närvara.

Kyrkfrukost

Gäst är Annika Spalde, diakon. Annika ledde Pilgrimsvandringen till klimatmötet i Glasgow.

Tid: 01-15, kl 09-12.

Plats: Boxholms församlingshem.

Mässa

Tid: 01-16 och 23, kl 11-12.

Plats: Ekeby kyrka.

Söndagsturer

Elden tänds kl 10 och berättaren får ordet kl 10.45. I samband med de båda söndagsturerna görs en vandring som är cirka sex kilometer för de som så vill. Medtag matsäck, ingen avgift.

En släkthistoria – Från Boxholm i Östergötland till Boxholm i Iowa

Berättare Anna Pettersson.

Tid: 01-16, kl 10.

Plats: Lagnebrunna.

Torparlivet i ett helt annat Sverige än idag

Berättare Kalle Bäck.

Tid: 02-13, kl 10.

Plats: Gärdslätt skattegård, Rinna.

Mässa med enkel frukost

Tid: 01-19 och 26, kl 09-10.

Plats: Timmerö kapell.

Skridskoåkning för allmänheten

Tid: Dagligen fram till kl 22.

Plats: Idrottsplatsen framför simhallen.

Maila ditt evenemang till redaktionen@lanstidningen.se senast fredag veckan innan införande.

Stöd livsviktig forskning på cancerfonden.se

CANCERFONDEN